

TEMESI FERENC

Ártótisztek (csomag érték nélkül)

„A politikai rendőrség nagyon fontos dolog. Ezzel kapcsolatban olyan kifogás van – szerintem teljesen jogosan –, hogy a politikai rendőrségnek állandóan nekünk kell szólni, hogy valakit itt vagy ott le kell tartóztatni. Az a rendőrség a normális, amely mindenkit le akar tartóztatni. Ez egy hivatásérzés és tudat.” (Kádár János)

„És amilyen mértékkel mértek, olyannal mérnek nektek is.” (Máté 7:2)

2. (befejező) rész

K. János (Budapest, 1922) Igazi nagyhal. Ha J. Béla óriás csuka volt, akkor ő egy hatalmas harcsa. Apját a második világháború alatt a származása miatt deportálták, életét vesztette. (*Mintha az előző szócikk elejét olvasnánk.*) Elemi iskolai tanulmányai után az Országos Rabbiképzőben tanult tovább. 1941-ben sikeres érettségi vizsgát tett, majd továbbtanult az intézet teológiai tagozatán. A háború alatt két alkalommal hívták be munkaszolgálatra, 1942-ben néhány hónapra, majd 1944 májusában. Az utóbbi alkalommal megszökött, és a háború végéig bujkált. (*Mint K. Miklós et.*) A háború után, 1945-ben belépett az SZDP-be. Ekkor a városházán dolgozott mint közellátási nyomozó. 1945 májusában jelentkezett, és felvételt is nyert az államvédelmi szolgálathoz (PRO-ÁVO-ÁVH), és kezdetben a fővárosban kapott beosztást. 1946-ban megvilágosodott: az SZDP-ből átlépett az MKP-ba. Az államvédelmis tanulóévek után, 1947-ben Szegedre helyezték, az ottani ÁVO vezetőjének helyettese lett. Ekkor kezdődött meg a tényleges és említésre méltó ávéhás karrierje. Egy jellemzése szerint „általános műveltsége magasan az átlagon felüli”. Ezt a szintet abban a közegben nem volt nehéz elérni, de esetében valóban kiemelkedő műveltségről beszélhetünk. Valamilyen szinten beszélt oroszul, németül, angolul, latinul, görögül és héberül. Hát persze, hogy: „...durván és lealacsonyító módon beszélt beosztottaival. Lekezelte az alacsonyabb képzettséggel rendelkező elvtársakat... Politikai szempontból megbízható, párthű elvtárs.” Egy másik minősítése szerint „durva volt a beosztottaival, fölényeskedő, megalázó. Ugyanakkor siránkozó, puha kispolgár, aki a kemény bírálat hatására összeomlik.”

(*Bizony a múlt, az a puhaság. Mindenkinek megvan a gyöngye pontja. Neki is, pedig a keze, mint egy hentesé.*)

Olvassuk Bálint Lászlót, az egykori kémelhárítót, kiderül, mi a véleménye róla:

„Szegedi működése során a r. főhadnagy több szegedi és Csongrád megyei, az államvédelmi szolgálat által provokált, illetve konstruált ügy főszervezőjévé vált.” Az egyik ilyen ügy volt 1947-ben a „szegedi rémhírtérjesztő központ” elnevezésű koncepció bűntetőeljárás. A teljes mértékben kitalált összeesküvés vezéregyéniségeinek a kihallgató tisztje volt. Ebben az ügyben a szegedi ÁVO brutális vallatási módszereket alkalmazott. Verésekkel, kínzásokkal kényszerítették ki a valótlanságokat tartalmazó beismerő vallomások az ártatlan gyanúsítottakból, amelyek bőségesen elegendők voltak önmagukban is az elítélésekhez, a súlyosabbnál súlyosabb büntetésekhez.

A következő említésre méltó ügy a Magyar Ellenállási Mozgalom, Lévy Béla és társai ügye volt. Ennek a provokációnak a kitalálója és eltervezője, részben végrehajtója is – K. János volt. Décsi Gyula későbbi vallomása szerint „K. János, a szegedi ÁVH operatív vezetője a B-emberén [hálózati személyén] keresztül egy jobboldali csoportot szervezkedésé alakított. Rajk nem engedte felszámolni az erőltetett szervezkedést, hanem utasítást adott az amerikai imperializmussal való összekapcsolásra. Ennek hatására egy budapesti ÁVH beosztott, mint amerikai kém vette fel a kapcsolatot a szervezkedés tagjaival.”

A fennmaradt dokumentumok többsége a r. főhadnagy vizsgálói-kihallgatói munkájához kapcsolódik. 1948. január 9-én terhelő alapon beszervezte a „Kovács” fedőnevű hálózati személyt, későbbi ügynököt, egy szegedi egyetemi tanársegédet a kémelhárítás jugoszláv vonalára. Az egyik fontos ügy, amelyben Szegeden jelentős szerepet játszott, az 1950 januárjában meggyilkolt részeges lengyelkápólnai párttitkár esete volt. Az emberölés elkövetőjét – akinek indítékai közül nem zárható ki a provokáció sem – és két társát halálra ítélték és kivégezték. Ez azonban az ÁVH szegedi osztályának nem volt elég. A gyilkossági üggyhez egy konstruált kulákszervezkedést is hozzákapcsoltak, amelyben több mint tíz embert ártatlanul rövidebb-hosszabb időre fegyházbüntetésre vagy kényszerszolgálatra ítélték.

1950-ben elhelyezték Szegedről. (*Milyen ismerős: cserélgették őket. Senki se ismerte a fizimiskájukat. De ez volt apám szerencséje is: nem ismerkedett meg*

veszélyesen gunyoros modorával, lapáttenyérével. Az érem harmadik oldala! *A tévéműsor, amely országos hírűvé tette. A saját ávós múltja volt az. De hát kevesen tudtak róla. Akik meg igen, azok jobbnak láttak hallgatni.*) Magasabb beosztásba került, az ÁVH Baranya megyei osztályának a vezetője lett. *(A Csongrád és Baranya megye közti kádercserék feltűnően szaporák.)* Egy későbbi megállapítás szerint „az 1950-es [termelőszövetkezeti] tagosítások alkalmával a pécsi osztály az ő utasítására törvénytelen ségek sorát követte el.” Egy minősítése szerint „a baranyai osztály vezetőjeként, egy munka ellenőrzésének elmulasztásával komoly hibát követett el.” Lehet, hogy ennek köze lehetett a leváltásához.

1951-ben áv. századosként az ÁVH központi kémelhárító osztályára került. Itt a „Grósz-ügy” vizsgálati munkájában kiváló eredményt ért el, majd ezután egy különlegesen bizalmas ügy vizsgálatában... igen jól megállta a helyét.” *(Grósz József kalocsai érsek tizenöt évet kapott, az ő perében három, a mellékperekben tizenöt embert ítélték halálra.)* Ennek ellenére 1952. november 14-én megállapították K.-ról, hogy „kispolgári magatartása, megnyilvánulásai... nem teszik alkalmassá az államvédelmi szolgálatra”. Az ÁVH egyik központi kémelhárító alosztályának vezetője volt, áv. őrnagy, amikor 1953-ban leszerelték.

„Felesége, M. Klára is az ÁVH-nál teljesített szolgálatot 1952-ig. Esetében kétséget kizáróan indokolt volt, hogy fölkerült az MSZMP Politikai Bizottság által 1962. augusztus 3-án jóváhagyott listára, amelyen „a törvénytelen ségek gyakorlati végrehajtásában felelős államvédelmi vezetők és beosztottak” szerepeltek. Egy ÁVH-központban készült jelentés szerint „K. a találkozót [a hálózati személyekkel] konspirált lakáson bonyolította le, mégis minden találkozót elszámolt az alosztály kasszájából. Ez a Hatóságtól való elbocsátásakor jött napvilágra. Az elbocsátása előtti hónapban 1070 forintot számolt el találkozókra, ezzel szemben csak 3-4 nyilvános találkozója volt.” Magyarán – ki tudja, mennyi időn keresztül – jogtalanul eltulajdonított havi 1070 forintot. Mellesleg akkoriban három-négy nyilvános találkozó költsége a 70 forintot sem érhetette el, és sokan kerestek havi 1070 forintnál kevesebbet.

„Különbé munkahelyek után 1955 őszén mindezek ellenére visszakerült az államvédelmi szolgálat állományába. Megkapta a korábbi rendfokozatát is, ez alkalommal azonban T-állományú (titkos) tiszt lett. Fedőbeosztása a Külkereskedelmi Minisztérium

protokollosztályán volt, amelynek ő lett a vezetője. Mellesleg rezidens is volt, „ő tartotta a protokoll vonalon tevékenykedő államvédelmi hálózatot. Nagy hozzáértéssel végezte a munkáját.” Egy 1961. május 10-én készült feljegyzés szerint a Külkereskedelmi Minisztériumban „feladatát jól látta el... Munkájával nagyon segítette a kémelhárító osztályt... Az ellenforradalom kitörésekor vele a kapcsolat megszakadt. Később elmondta, hogy több alkalommal kereste a kémelhárító osztályt, de nem járt sikerrel... *(Pech!)* Az elsők között lépett be az MSZMP-be... Ezt követően évekig nem volt kapcsolatunk vele, csak 1960-ban. Ez alkalommal egy hírszerzőgyanús osztrák kereskedőre hívta fel a figyelmet... Ez ügyben... nem szívesen vett egy rendszeres kapcsolatot, bár minden segítséget megadott.”

Az utóbbi eset akkor történt, amikor már újságíró volt, és a konspirációs világból a széles nyilvánosság elé kerülve elindult a hírnév felé vezető úton. A Magyar Televízió egyetlen csatornáján *Az érem harmadik oldala* című műsorával szórakoztatta a magyarokat. Meg *Az én csatornám* cíművel. Mivel egy csatorna volt akkoriban, tényleg az övé volt. Ma jobbara a Mikroszkóp Színpad alapító igazgatójaként *nem* ismert. Az emberek hálátlanak.

K. Illés (Szeged, 1898) A K.-ok közül, akik tetőfedők valának, s valóban szerepet játszottak '45 előtt is az illegális komonisták között, ő volt a legszókimondóbb. Lehet, hogy a pia tette. Mindenkit utált, aki több iskolát végzett nála (azaz majdnem mindenkit). Valószínűsíthető legenda az, hogy részt vett az 1918. februári cattarói matrózlázadásban. '19-ben városparancsnok volt Nagykanizsán. A K. családban szinte kötelesség volt kommunistának lenni. A szocdemek szerint „állásért lépett át a kommunista pártba, a rendőrség vezetője lett”. Amikor Szeged szovjet megszállása után szervezni kezdték a polgárőrséget, valóban ő lett a vezetője, majd a szegedi PRO vezetője is. Egy ugyancsak szociáldemokrata dokumentum azt állítja, hogy K. Illés, a politikai osztály gyakran itt vezetője a bátyját, K. Mihályt akarta a polgármesteri székbe ültetni. '45-ben a komcsik így vélekedtek róla: a szegedi „politikai osztály vezetője K. Illés, a szegedi régi baloldali tradíciókkal rendelkező K.-család tagja. Politikailag iskolázatlan és érzéketlen, aki gyengeségeit erőszakos fellépéssel leplezi. Erősen, elvtelenül entellektüellelles beállítottságú, és zavarosan foglal állást az antiszemitizmus kérdésében. *(Magyarán zsidózik.)* Nehezen irányítható. El-

helyezése a politikai osztály éléről szegedi begyökerettségét és családi tradícióit tekintve nem tanácsos.” Végül megtalálták a megoldást: a Dunántúlra helyezték át. Akkor a szekszárdi borokat kezdte inni. *(Ezt a melót nem lehet józanul elviselni, elvtársak.)* Kiitta magának az alezredesi rendfokozatot. A tivornyázó, csempész holmikkal üzletelő, nőekkel erőszakoskodó titkosrendőrtisztek között maga volt az iszákos puritán. A hatvanas évek közepén halt meg rákban.

(Unokaöccse, K. Mihály [1925] – akit apám tanított, de mégis segéd munkást akart csinálni belőle –, amikor átlépte Csongrád megye határát, azt mondogatta más főelvtársaknak: „na, innentől kezdve én vagyok az első titkár.” Igazat beszélt.)

K. Márton (Mikor és hol született? Kik voltak a szülei? Iskolái? Semmi adat.) Anyi biztos: az 1956 utáni megtorlásokban már részt vett mint karhatalmista. Makón, Szeged egyik kistestvérén, amelynek gyönyörű, régi, kicsiny belvárosi magját elvetemült társai később ledózeroltatták, és szép kockaházakat húztak fel a helyén. Miért? Mert „a múltat végképp eltörölni” akarták. De nem lehet. Hogy mikor kezdett el „hálózati munkával” foglalkozni? Vagyis mikor lett kis halból nagy ragadozó? Mikor kezdett beszervezni embereket? Mert a hálózatot vagy egy részét neki kellett fölépítenie. '59-ből már van adatunk. Bálint László könyvében. '62-től már rendőr hadnagy volt. A Kereszt és Kard Szövetség nevű kitalált összeesküvésügyi elítéltek közül (!) beszervezett egyet – lehet, már a börtönben? –, hogy figyelhesse a már kiszabadultakat. De nem sokat tudott jelenteni a nyomorult. Viszont ő volt a tartója az egyik legsötétebb ügynöknek, dr. K. István szegedi ügyvédnek, aki Bálint Sándor néprajzprofesszor egyik fő besúgója és ügyvédje (!) is volt, mint már írtam volt. Ezzel az ügyvéddel (Mannlicher/Mauser: két fedőneve is volt) csinálta meg a szerencséjét. Főhangya lett. Annyira

megtetszett neki a téglája igazi neve, hogy a következő jelentősebb susogójának már a „K.” fedőnevet adta 1970-ben. A szegedi gumigyárban szervezett be egy szerencsétlent. Hogy miért? Mert már százados volt. Apám iratain is ott van egy időben iszonyatos kézírásával a neve.

A Szép Mesterségek kezdete (Pásztorlányka), 1820–22

L. Lajos Kicsi, de vérszomjas húsevő vala. „Operatív műveleti végrehajtási” tiszt volt, '56 után. Pizlicsáré ügyekkel tudott csak előhozakodni, például a csanyteleki (Szeged melletti község) nemzetőrökkel bánt el. A '71-es átszervezés után a BM CSM Rendőrfőkapitánysága Politikai Osztályának III/III alosztályán lett belső elhárító tiszt. Ő találta meg, és ő találta ki „Salló”-t, apám két fő besúgója közül az egyiket, alias K. Sándort, aki nagyon dologfogható és alapos volt, és így L. nemcsak az apám, hanem a mi személyes sorsunkat is irányította és figyelte. '63-ban Bálint Sándor ügyében is voltak részfeladatai. Lehet, hogy csak névazonosság, de ha nem, a fia is nyominger lett. Ő – bár nem ez volt a munkája – főként a felesé-

ge szeretői után kutatott – aki nagyon kikapós kis asszonyka volt ám. Boncz Géza humorista barátom örjítette L.-t, szórakozott vele, tévutakra küldte, miközben a feleségét Apolló, egy zenészbarátunk az újságíró klubban a zongora alatt kezelte.

M. István (Hódmezővásárhely, 1928) Nem kiabált, nem zsarolt, sziszegett, mint a kígyó. Agrárproletár családban született ez a káder is, vagy ezt írta az életrajzába. *(Káder: már ezt a szót sem értik az 1990 után születtek: szerencséjünkre. A francia „cadre” szóból – jelentése „keret, állomány” – került az oroszba, onnan a magyarba. Eredetileg a katonai egységek állandó állományát jelentette, a másizmus-leverizmus virágzásakor a jó elvtársakat. Vocabula cadunt – a szavak elavulnak. A tieitek is, gyerekek.)* Szülei az elemi iskola és a négy polgári iskola elvégzése után továbbtaníttatták, és 1947-ben Szegeden kereskedel-

mi érettségi vizsgát tett. Ezt viszonylag kevés egykori cseléd, zsellér engedhette meg magának. Még ebben az évben tagja lett az MKP-nek. '48 őszén, miként más kommunistákat, őt is megbízta a párt (vagy maga az ÁVH?), hogy vasárnaponként menjenek el katolikus szentmisékre prédikációkat figyelni. Hát hegyezte a fülét, annyi szent. A reggeli misét tartó papot vasárnap délután már bemártotta a vásárhelyi ávón. P. Könyves Tibor atya prédikációjáról azt mondta írógépbe: „Előbb vallási színezetű volt, később azonban eltért ettől az iránytól, és teljesen politikai színezetű dolgokra tért át.” Másnap már ez állt az áv. összefoglalóban: „szinte meg volt döbbenve a beszéd hallatán. Szerinte a beszéd olyan erős volt politikailag, hogy azt nem tűrheti el a demokrácia. P. Könyves beszédével valósággal lázította a híveket.” Eredmény: az atyát a független bíróság szépen megírt és megszerkesztett büntetőperben államellenes izgatás miatt jogerősen három év börtönbüntetésre ítélte. Ezzel a följelentéssel alapozta meg ávós karrierjét. 1950-től nyomozó törzsőrmester, négy múlva főhangya. Az ő hitélete a pártiskola volt. Na jó, csak öt hónap. Ebben az időszakban a „tömeghálózati” elvek érvényesültek, magyarán minél több embert be kellett szervezni az ÁVH besúgói hálózatába. Többek közt beszervezett egy általános iskolai tanárnőt, majd egy orvostanhallgatót, mindkettőt terhelő, azaz pressziós alapon. Fiatal operatív tisztként nem maradhatott ki a környék legjelentősebb ügyének, az ÁVH által provokált ún. „Fehér Gárda szervezkedésnek” a feldolgozásából sem. (*Föl, föl, te éhes proletár – a ranglétrán.*) Mint magasabb beosztásra alkalmasnak ítélt káder-tartalékot 1956. január 1-től beiskolázták egy kétéves budapesti vezetői továbbképzésre. De hát jött a forradalom. Önéletrajzában erről így számolt be: „Az ellenforradalom időszakában az iskola kötelékében a Belügyminisztérium védelmében vettem részt október 30-ig. Ekkor harmadmagammal Szegedre indultunk. Az algyői hídnál őrizetbe vettek bennünket. Így kerültünk először a hódmezővásárhelyi helyőrség fogdájába, majd másnap a Szegedi Országos Börtönbe szállítottak bennünket. (*Öt napig tartott a biztonsági őrizet, így megmenekült a lincseléstől. Visszajöttek a ruszlik. Vagy el se mentek.*) „Ezt követően a szovjet csapatokkal karöltve részt vettem a fontosabb objektumok területén az ellenforradalmi elemek lefegyverzésében és a fegyverek összeszedésében egyetemeken, egyetemi diákszallókban.” (*Képzeltetni, hogyan.*) Olyan jól csinálta, hogy december végén

a Heves megyei rendőrség „állományába lettem helyezve, hogy ott a rendet és a nyugalmat helyreállítsuk. Beosztásom alosztályvezető volt. Egri tartózkodásom idején részt vettünk az ellenforradalmi elemek felszámolásában. Majd kérelmemre 1957. április 1-jével visszahelyeztek Szegedre, ahol jelenleg is dolgozom, a BM Csongrád megyei RFK Politikai Osztályán a belső reakció elleni elhárítás állományában.” Visszahelyezésekor előléptették r. századossá, és az „értelmiségi vonal szakcsoportjának” vezetője lett. Így apámmal is „foglalkozott”. Kiváló eredménnyel elvégezte a Marxista-Leninista Esti Egyetemet, ami az ő világukban a hittudományi főiskolának felelt meg. 1964-től megkezdte tanulmányait a szegedi József Attila Tudományegyetem bölcsészettudományi karán, ahol én csak 1968-ban. Dicsekedhetnék, hogy iskolatársak voltunk, ő meg én. De hát az iskolába is titkosan járt. 1970-ben történelemtanári (!) diplomát kapott. Közben elvégzett egy egyéves operatív iskolát is. „Belső elhárító – a későbbi szervezési szám szerint III/III-as – alosztályvezetőként szolgálta végig azt az időszakot, amely alatt az 1956-os forradalmat követő megtorlás ügyei folytak. Minden szegedi és Csongrád megyei megtorló ügryhöz volt valami köze, elsősorban irányítóként, egyetértő vagy jóváhagyó-engedélyező vezetőként. Nem ismert kis ügyet. Apámé is az volt. Az ő alosztályán készült a *Monográfia (hiába, a bölcsészkar)* nevet viselő dokumentum a forradalom résztvevőiről. Ez fönmaradt. Ebben az időszakban már nem kellett a vályogtéglá, minőségi keramittéglák kellett. Ebből maga az alosztályvezető is kivette a részét, nem zárkozott el a mindennapi gyakorlati munkától: egy bölcsészkar tanszék (biztos ötösre vizsgázott volt nála), egy vásárhelyi református lelkész, aztán egy ságváris gimnazista. Értelmiség, egyház, ifjúság – akiben legkevésbé se bíztak. És igazuk volt. A szegedi röpcsiszókot nem tudta elkapni, de szegény, naiv Bálint Sándor professzort igen. Egy minősítése szerint „a beosztottaival szemben, főleg a munka számonkérésénél időnként bántó, sértő kifejezéseket használt. (...) Szakmai munkájában igen jól alkalmazza a célravezetőbb és eredményesebbnek bizonyult új módszereket (dezorganizálás, bomlasztás, leválasztás, lejáratás stb.). Talán mondani sem kell, hogy felesége is 1945-től MKPMDPMSZMP-tag, aki gép- és gyorsíróként pártalkalmazott volt. Az egyik gyerek repülő, a másik állambiztonsági tiszt lett. A neveltetés. Nem csoda hát, hogy M.-ból r. alezredes és az állambiztonság szegedi vezetője lett. Ez volt a csúcs

számára, de az új módszerekhez már nem tudott alkalmazkodni. Régi, szép idők, amikor csak ütni kellett.

„Az utolsó időszakának legjelentősebb ügye »Szerkesztő« fedőnéven folyt, amelyben az MSZMP-tag, ám a párt irányvonalától eltérő, azzal időnként szembehelyezkedő helyi értelmiségi Ilia Mihály volt a célszemély. Ebben az operatív ügyben már nem a büntetőeljárással történő realizálás volt az elsődleges cél, hanem sokkal inkább a már említett új módszerek alkalmazása” – írja a könyv szerzője. Érdemei elismeréseként hőroszunkat előléptették r. ezredessé, majd 1983-ban, a szolgálati idő felső határának elérésekor nyugállományba vonult.

(Egyébként Budáról, a Gyorskocsi utcából lejtő időnként egy különítmény, és a szegedieket félresöpörte. Ha nem voltak elég kemények az ő megítélésük szerint, és nem kizárták ki elég gyorsan az áldozatokból a már megírt szerepük szövegét aláírással együtt. T. alezredes szaktárs vezette őket. Hogy jutott ez most eszembe? Nem tudom.)

[Bika legendája

Unlak már benneteket, nagyon. Az ún. „legendákat”. A gonosz és hazug életeteket, az indítékaitokat, amelyeknek legtöbbször a származásotokból fakadt. De hát miért nem lett az alulról vagy kívülről jöttek túlnyomó többségéből hóhér, kínzó, vallató? Mert volt lelkiismeretük. Mert veletek szemben: ők emberek voltak. Ti csak emberszabásúak.

Bikával a Fialat Művészek Klubjában jöttem össze – nagy csocsósok voltunk mindketten. Én életemben az államrendőrséggel miatta találkoztam. Hogy milyen művész volt Bika? Élet-Öbelöle simán lehetett volna titoktiszta, de nem lett. Az apja a négy görög kommunista partizántábornok egyike volt (elmondása szerint). Méghozzá a titkosszolgálat vezetője. Bika határeset volt: egy szekéren, menekülés közben szülte meg az anyja a görög-tudomisen határon.

Gyerekkorában egyszer sírva ment haza. Az apja visszazavarta. Addig haza se gyere, míg vissza nem adod neki. Bika a legnagyobb verekedő lett. A görögök is félték tőle, mint a tűztől. Ők ismerték csak igazán. Hiányzott belőle a félelem.

A villanyszerelést tanulta ki, s ennek később nagy hasznát látta. Például, amikor a magyar aranytartalék egy részének biztonsági berendezéseit szerelte. Csak két dolgot nem értett:

Miért kell elektromos védelem, ha érintésre is robban az alagút?

Miért egy orosz laktanyából vezet oda az út?

Amikor nem volt pénzünk (ez gyakran megesett velünk), a pesti nagykorúton egy kétforintos koccsatásával iktatta ki a maszekok neonjait. Majd másnap beállított mint megmentő.

Sok balhéból mentette meg az apja telefonja, aki állítólag együtt ült Kádárral. (Erről jut eszembe: több barátom mesélte, hogy a legkegyetlenebb smasszerek a sitten a magyart csak törő görögök közül kerültek ki.) Elmentünk vele görögfalvára is, aminek Beloianisz volt a neve. A szegedi Dóm teret is így hívták akkoriban egy görög kommunista mártír után. A személyit, útlevest elő ne vegyétek, mert ellopják!, figyelmeztetett. Egy görög lakodalomba voltunk hivatalosak. Óriási volt a hangulat, a görögök meg vendégszereztők, szeretetre méltóak. Bika kedvéért én előbb voltam görög táncházban, mint magyarban, első és utolsó feleségemmel. Bika házassági tanúja is én lettem. Egy szemrevaló görög lány volt az ara. Sokba lett nekem ez a tanúskodás.

Ez abban az időben történt, amikor már mehetett nyugatra, csak 70 dollár költőpénzzel. Ezért volt az, hogy mindenki feketén vett valutát. Mi is. Bár ezért börtön járt ám. Ezek szerint az ország egyharmada fél lábbal a dutyiban leledzett. Ez is a kádári paradicsom vérvörös húsához tartozott.

Egyszer jön Bika, hogy nem veszünk-e dollárt tőle, mert tele van lével. Mondtam: nem, van már elég valutánk az útra. De az asszony azt mondta, vegyünk még száz dezsőt. Vettünk. 1981-ben Marx József, filmgyári csopvezt valaki följelentette, hogy a szivarzsebébe dugva akar kivinni egy százdollárost. Kizárták a pártból, és bíróság elé állították. Ezt a maiak föl sem tudják fogni. Szerencsájukre (Varga Ágota: *Aczél-történetek*, Alexandra 2013).

Akkor egyszer csak egy zűrös telefon.

Tudod, az a százas, amit ott hagytam...

Kattant a telefon. Lassan fogtam csak fel, hogy baj van. Bika száz dolcsiját beletettem egy borítékba, ráírtam a nevét, és az íróasztalom fiókjába tettem.

Úgy fél óra múlva csöngetnek. Kinyitom a kaput: két civil. Bika ott ült a kocsiban.

Államrendőrség, mondta az alacsonyabbik.

Ledermedtem. Mibe keveredhetett Bika, hogy az államrendőrség foglalkozik vele?

Bemehetünk?, mondta udvariasan a magasabb.

Parancsoljanak, mondtam.

Alighogy leültettem őket, megkérdezték: nem hagyott-e itt valami pénzt a barátom?

De igen, mondtam. Áadtam a borítékot.

A feleségem házi bodzaszörppel kínálta őket.

Csak nem hamis a pénz?, kérdezte.

Megállt bennem az ütő.

Miből gondolja?, mondta az alacsonyabb, aki századosként mutatkozott be.

Különb en miért lennének maguk itt, mondta nevetve a feleségem.

Szerintem ez mentett meg minket. Ezek olyan hülyék, hogy nem lehetnek sárosak, gondolták.

Azért behívtak a Gyorskocsi utcába. Mint tanút. A százados órákon át várakoztatott, aztán elengedett ebédelni. Mondanom se kell, nem nagyon volt étvágyam.

Amikor fogadott (az írógépnél egy nővel), az első kérdése az volt:

Hogy lehet, hogy maga volt az esküvői tanúja?

Mert szeretem azokat, akik szeretnek élni. És a görögök szeretnek.

Ezután kitapogatta egykötetes íráságom tényeit.

Még nem írtam meg az első nagy dobásomat, ha erre gondol, de rajta vagyok, mondtam neki. Az irodalmi lapokról kérdezett, a szerkesztőségi munkáról. Mint kiderült, ő egy belső, munkahelyi lapjuk szerkesztője volt. Szídtuk a szerzőket, akik sosem adják le az anyagot időben.

Három órán át vidámkodtunk.

Miért hagyott maguknál egy százast?

Tán hogy nálunk is legyen pénze, ha hazajön, mondtam.

Miért nem az anyjánál?

Bika anyja munkásör volt. Aranyos néni, imádtam „Isten ajándékát”, mert ez volt Bika görög nevének jelentése.

Biztos ott tartotta a többi, mondtam.

Vagy egy percig farkasszemet néztünk.

Aztán a százados elmosolyodott. Kikísért a bejáratig, átadta a személyimet, és azt mondta búcsúzóul:

Én nem nyomoztam maga után. Sok sikert.

Bika megpattant, mert – mint egy év múlva megtudtam – tényleg átvett egy bűnözőtől kétezer dolárladót. Hamisat. Akit már bekerített a titkosrendőrség. Kb. hét év fegyház várt az illetőre. Egy átjáróházas trükkkel és Bika görög útlevelel lelépett. Minden dühük Bika ellen fordult, de harminc nap után el kellett, hogy engedjék. Állítólag másfél évet kapott távollétében (par contumace), mert az ellopott útlevest nem vette be a nyomozói gyomor. Bár Bika esküdzött nekünk is égreföldre, hogy utánamenne, és hazahozná.

Már az átváltás után, az amnesztiát kihasználva, hazajött az anyjához. Megállapodott egy nagykereskedővel a nagybani piacon, és kamionszámra hozatta a narancsot. Olyan olcsó se volt még a narancs magyar földön. A többi kereskedő meg akarta öletni. De Bika nem volt ijedős. Még testőre se volt. De mobilja már igen: egy táskányi akkumulátort cipelt magával. Az információ sebessége a hatalom maga.

Elmesélte, hogy amikor hazatelepült Athénba, behívták a jardra. Akkor fogott gyanút, amikor a legfelső emeletre kísérték. A főnök fogadta, aki Bika apjának az ellenfele volt a fasisztáknál. De aztán látta, hogy Bikát csak a zsozsó érdekli. Figyeltette pár hónapig, aztán annyit.

Bika folyton hívott magához Görögbe, másfél-két órát telefonált.

Megy a bolt, mondta, amikor erről kérdeztem. Telik rá. Biztonsági berendezéseket csinálók az igazán gazdagoknak.

Aztán egyszer csak nagy csönd.

Egy közös haver mesélte el, aki meglátogatta, hogy leesett egy templomtoronyról, ahonnan telefonált, és eltört a lába.

Azóta nem hallottam róla semmit. Azt se tudom, él-e, hal-e. Mint sok más egykori haverom. Sajnos ez így lesz, ha egyszer ti is megöregedtek, gyerekek. Az idő mulandó. Az ember halandó.]

M. József (Makó, 1935) Napszámos családban született. Káderezési szempontból jól hangzott ez a származás is. A zsellérből később azonban kereskedelmi alkalmazott lett, sőt 1950-ig kiskereskedő, majd szövetkezeti boltvezető. Állítólag 1926–1945 között SZDP-tag volt, utána az MKP-MDP-MSZMP tagja. Anyja háztartásbeli. M.BalogKisNagyKovács stb. közgáz technikai érettségit szerzett, '53-ban. De dolgozni, azt nem akart. Még ez év augusztusában jelentkezett rendőrnél, és bár katoná még nem volt, felvételt is nyert. (*A jó elnyeli jutalmát.*)

'56-ról önéletrajzában így ír: „Az ellenforradalom idején a szegedi rendőrkapitányságon teljesítettem szolgálatot. Többször kaptam a többi nyomozóval együtt olyan parancsot, hogy a felvonuló tömegben vegyüljek el, és szerezzek adatokat arra vonatkozóan, hogy milyen akciókra készülnek. Ellenforradalmi megmozdulásban nem vettem részt, semmiféle tanácsba, bizottságba nem választottak be.” Minősítésben: „Párt-hoz hű, ami különösen az ellenforradalmi események alatt mutatkozott meg. Az ellenforradalom kezdeti időszakában a tüntetések, csoportosulások feloszlata-

sában vett aktívan részt, majd november 4.-vel az ellenforradalmárok, a sztrájkra uszítók összeszedésében, a nemzetőrség tagjainak leszerelésében, és azok felszámolásában minden vonakodás nélkül határozottan vett részt. Eredményesen dolgozott, több röpcédulaszórót, sztrájkra uszítót leplezett le, és fegyverrejtegető személy ellen járt el.” A hála nem maradt el: ’57-ben már hangya. A PRO állományában az ún. „értelmiségi vonalra” került, ahol a szegedi és Csongrád megyei értelmiségiek megfigyelését végezték. „Ezen vonal M. elvtárs előtt teljesen ismeretlen volt. Azonban a nehézségek nem keserítették el. (...) M. elvtársnak az operatív munka iránti szeretete határtalan. *(Ez a kedvenc mondatom ebben a szemétkupacban.)* Nagy akarattal igyekszik elsajátítani az operatív alapelveket, azt a gyakorlatban alkalmazni is. Tud önállóan dolgozni, kombinatív érzéke van. Munkáját a párthatározatok szellemében végzi. Parancsokat, utasításokat lelkiismeretesen végrehajtja. Gondolatai jók, kezdeményező, vezetői felé problémáit őszintén felveti, a segítséget igényli. Az alosztályra kerülése után rövid időn belül meg lett bízva (!) önálló hálózat tartással, azzal megfelelően foglalkozik. A feladat meghatározása célirányos. Tud az emberekkel bánni. Politikailag képzett. A napi események iránt érdeklődést tanúsít. A Marxista-Leninista Esti Egyetem II. éves hallgatója. Politikailag feltétlenül megbízható. Értelmes, kielégítően fejlődőképes elvtárs.” Egy ’60-as minősítésében ez áll: „Ebben az időben emlékezetesebb feladatai közé tartozott pl. Temesi Ferenc ún. »F« (figyelő) dossziés célszemély folyamatos ellenőrzése. De idesorolható a rákosista diktatúra idején koncepciós szervezkedési perben elítélt egykori szegedi cserkészek utóellenőrzése is” – írja a szerző. M. téglagyártása is jó volt, az egyik informátorát elküldte az alsóvárosi templomba, nem utal-e a pap beszédében október 23-ra. Ugyanebben az időben hozzákezdett a hálózatfejlesztő munkájához is. Egy hódmezővásárhelyi orvos, aztán egy hívó, majd egy orvostanhallgató.

1964-ben végzett a foximaxin, és beiratkozott a szegedi egyetemen a jogi karra. ’65-ben megnősült. Új kihívást jelentett számára a „Próféták” fedőnevű ügy, amelynek ő volt az első számú felelőse, feldolgozó operatív tisztje. Újból és újból megállapította, hogy a többségében egyetemistákból álló csoportosulás – Horváth Tamás és társai – „ellenséges ideológiai tevékenységet folytatnak társadalmi rendszerünk ellen.” Egy időben a „Mannlicher” (korábban „Mauser”) fedő-

nevű ügynök kapcsolattartója a Bálint Sándor ellen irányuló gonosztettben.

1975-ös minősítése szerint: „Egy-két év alatt az osztály egyik legjobb dolgozója lett. Közel két éve új területen – az Orvostudományi Egyetem területén – dolgozik, elsősorban az oktatók, nevelők, kutatók körében végzett állambiztonsági feladatokért a felelős. Sok segítséget nyújt munkatársainak a hálózati személyek kiválasztásában, tanulmányozásában, beszerzésében. Kezdetől fogva gondot fordít elhárítási területének alapos megismerésére, megfelelő számú és minőségű hivatalos és társadalmi kapcsolat létesítésére. Arra kérjük M. elvtársat, hogy az ifjúság nevelésével közvetlenül foglalkozó oktatók és nevelők körében operatív pozícióink javítása érdekében öntevékenyebben végezze kutató, tanulmányozó munkáját. Az objektumi elhárítás mellett az osztály elemző-értékelő munkáját is végzi rendszeresen.” Ő készíti a havi összefoglaló jelentést, amellyel nagy segítséget nyújt az osztályvezetésnek. 1968-ban sikeresen befejezte tanulmányait a JATE jogi karán. ’69-ben előléptették r. őrnaggyá. Ezzel egyidejűleg főoperatív tiszt lett a III/III-on. ’72-ben elvégezte pártfőiskolát, és ő lett a Csongrád megyei állambiztonság párttitkára. Utána őrnagyként alosztályvezető. Előléptették r. alezredessé. A jard függetlenített párttitkáraként érte a rendszerváltozás.

„Néhány nappal Nagy Imre és társai újratemetése után készült egy figyelemre méltó javaslat a BM Csongrád megyei RFK vezetőjének, Barna Sándor r. ezredesnek az aláírásával” – írja a szerző. Ebben a következőkről van szó: „A megváltozott társadalmi és politikai feltételek, valamint a nagymértékben megnövekedett szolgálati feladatok indokolják a Csongrád megyei RFK szervezési állománytábla módosítását. Ennek megfelelően a pártbizottsági titkári beosztást a továbbiakban társadalmi megbízatásként kívánjuk betölteni, ugyanakkor M. József r. alezredes elvtársat a közvetlen alárendeltségemben, kiemelt bűnügyi értékelő tiszt beosztásban kívánom foglalkoztatni, rendfokozatának és illetményének változatlanul hagyása mellett. Kinevezésével Dr. V. Pál, az MSZMP Csongrád megyei Bizottság első titkára egyetért.” *(Aki vel én, ha jóban nem is, de köszönő viszonyban voltam. Melocco ’56-os szobrát az én gyerekeim – véletlenül – együtt nézték meg az övével Szegeden.)*

Nyilvánvaló, hogy itt egy bújtatott állásba helyezésről volt szó. Nem is olyan soká maga az MSZMP is megszűnt, így aztán bújtatott pártbizottsági titkár-

ra sem volt többé szükség. Erre ralezredesként nyugállományba vonult.

P. László (Újkígyós, 1917 – Szeged, 2006) Apáméval párhuzamos élet, csak persze tíz évvel hosszabb és gonosz. De kihagyhatatlan. Az újkígyósiak részben szegedi, viharsarki kirajzás, dohánykertészek valának kezdetben. Tizenkét hold földdel nem lehet szegényparasztot játszani, de neki sikerült. Mert a szülei tönkrementek. Ami még igaz is lehet. Hat elemi, hentesegéd volt civilben. Mészárosipari tanuló. Vonyezsnél került hadifogságba, sikeres agymosáson esett át. Partizániskola. Tölcséren át kiabált a magyar vonalak felé, hogy tegyétek le a fegyvert. '45-től Magyarországon az előávó, a PRO, a politikai rendészeti osztály tagja. '45-től '57-ig országgyűlési képviselő. „A” pártban '56-ig vezetőségi tag és „sza'sze'vezeti” főnök. 1950-ben az államvédelmi határőrség (zöld ávó) parancsnokává nevezték ki vezérőrnagyi rangban. Nemsokára az ÁVH Belső Karhatalom parancsnoka, Péter Gábort, a politikai leszámoló perek virtuózát már ő veszi őrizetbe. És – a hóhérok pont úgy bántak (el) egymással, mint a SzU-ban – ő lesz ÁVH első számú vezetője. '53-tól Gerő, a híd- és eszmeverő moszkovita belügyminiszter első helyettese, majd '54-től belügyminiszter. A kommunista áldozatok rehabilitálásával is foglalatzkodott, de az ember ne várjon halát. A forradalom kitörésének éjszakáján kikerült a legfelső vezetésből (PB), a pikszisből. Gerővel együtt a gazdáikhoz, a nagy Szovjetunióba menekült. *(Találós kérdés: mi az, hogy szovjet?)* November 3-án a ruszikkal visszaorzokodott, de Kádár visszazavarta a gazdáékhoz, ahonnét csak két év múlva térhetett haza. Ekkor Kádár száműzte Szegedre, a Szegedi Szalámigyár főnöke lett. Húsz évig. Hiába, a hentes múlt! Szalámizni, azt tudott. A gyárat felújíttatta, ilyenformán a szegediek hasznára volt. 1977-ben ment nyugdíjba, mikor az első könyvem megjelent.

(Szegeden csak a szalámigyárban dolgozók tudták, mi az igazi Pick szalámi, a gyerekeknek azt mondták: az olcsó és zsíros főlvágott az. Hanem! Nem tudom, hányban, valamikor a hatvanas évek elején, volt, hogy egy télen és tavaszon át – ezek szerint P. elvtárs jó-ságából is – igazi szegedi szalámit ehettem. P.-ék a csongrádi sugárúton laktak, apám iskolájától néhány háznyira, mindennap a házuk előtt mentem el. Anyukám tanítónő volt, és az ő osztályából az egyik gyerek apukája P. et. gyárában dolgozott. A kizárólag exportra és pártfőnököknek termelő üzemből

néha a munkások között osztották ki – félévi prémiumként – az exportból visszamaradt húsrudakat. A neve szegediesen „olaszkóbász”, mert az ott állomásozó szegedi katonák honosították meg nálunk. Persze, hogy a dolgozók eladták, szabályellenesen. Abban az évben nem vágtunk disznót, én viszont két-ujnyi vastag szeleteket vágtam magamnak titokban a spájzban.)

Zs. Antal Az 1970-es évek első felében került a BM Csongrád megyei RFK Állambiztonsági Szerv III/III osztályra rendőr alhangyaként, belső elhárító operatív tisztnek. 1973 augusztusában például szervezett egy titkos megbízottat, aki, miután jövendő tartótisztje elmondta neki, hogy csak egy hajszál választja el attól, hogy felvegyék (valójában már fel is vették) a bölcsészkarra, de ők tudnak segíteni, már mint „titkos megbízott” írta alá a szervező nyilatkozatot. Vagyis hogy önszántából és dalolva teszi. Tóni – az egykori bölcsészkar sportfelelős, BM ösztöndíjjal – már hadnagy volt, amikor a tudományos és kulturális elhárítás területére szervezett egy klubvezetőt titkos megbízottnak. Szerette azt, hogy neki nem szimpla téglái vannak, hanem meggyőződésből köpnek. Már főhangyaként ismét az ifjúságvédelem vonalára szervezett be egy egyetemi tanársegédet, aztán egy hallgatót. Építette a hálózatát, ahogy oda-benn a cégnél mondták.

(Még egyetemistaként egyszer járt a Tündér utcában is nálunk, egy házibulin. Vagy már végzett? Mindenesetre volt egy stukker nála, amellyel gyerekesen kérkedett előttem. Ez egy házibuli, bátyuska, tedd el, mondtam neki. Ő a szekrény tetején egy mélyedésbe rejtette, és ivott a többiekkel. A tizenhat ártótisztról számotokra készült eme jelentésem teljes mértékben az első bekezdésben említett volt kémelhárító alapos munkájára épül. A megjegyzésekért én vagyok a bűnös.

Az ártótisztek (géphiba) motivációja lehetett a családi vagy személyes sorsért bosszú. Neveltetés és az ebből fakadó meggyőző(őd)és. Hogy mindenkit gyűlöltek, aki vitte valamire. Ha gyöngének láttad őket, mondjuk '56-ban, akkor azért. Ok a mélyről jöjtség, a kisstilűség elementáris gyűlölete mindenkivel szemben, akinek saját véleménye volt. Netán tehetsége, hite. Nekik a mindenkori pártvonal volt a meggyőződésük. Nagyapám is mélyről jött, mégse lett áruló. Minden rendszer azzal kezdte, hogy lecsukta. Ezek a cinikus, lezuhant ördögök. Bűnözők voltak, mint a pártfőnökök, az ártatlanokból csináltak bűnöst, titkosszolgálati eszközökkel. Futószalagon. Bűnszövet-

ségben követték el tetteiket. Merevek és fölényesek a kihallgatások elején. De ha az áldozat = bűnös nem azt mondta, amit hallani akartak... az asztalra tett gumibot munkába lendült.)

Zs. Tóni a Dózsa-ösztöndíjával együtt maximum sportfelelős lehetett a bölcsészkar KISZ VB-ben. Lassan jöttem rá, hogy már akkor is „dolgozott”, amikor egyetemista volt. Figyelt minket és a tanárokat. Rá is bízták az egyetemi hálózatot végzés után. Kis hal volt, de hogy ragadozó, arra bizonyíték mentorom, Ilia Mihály irodalomtörténész és szerkesztő esete is. Az ő ügyében csak statisztáskodott.

Az egész világ magyarságának irodalmára a szememet felnyitó tanárom, Ilia Mihály egy ideig a Tiszatáj nevű szegedi folyóirat főszerkesztője volt, s mint ilyen, „Subás”, majd „Szerkesztő” néven lett célszemély, akire összesen harminckilenc téгла volt ráállítva, és otthoni dolgozószobájában, az egyetemi szobájában, a szerkesztőségben is be volt poloskázva nem is egyszer, *A bejutáshoz való kulcsokkal rendelkezünk* című visszaemlékezésében (a *Bárka* című folyóiratban jelent meg) így ír erről: „...A célszemély én voltam, de mindegyre elmegy a kedvem ettől az olvasástól, múltunk szomorú látletének vizsgálatától. A közel kétezer oldalnyi kásahegy visszariasztott mindig, hogy végigböngésszem, megállok valamelyik jelentés, összefoglalás, tervezet, átirat, javaslat, kivonat stb. előtt, elszomorodom a 39 megfejtett és meg nem fejtett név fölött, és visszateszem a vaskos irathalmazt az íróasztal alá, ahol lábtartónak használom a köteget. (Jó erre a célra, legalább így nem feledkezem meg végleg róla.)”

Részlet egy intézkedési tervből:

„A célszemély Szeged, Tarján telep 611. szám alatti lakását gépkocsiból figyelés alá vonjuk. Amennyiben az akció idején onnan eltávozna, az ellenőrzést végző K. József r. százados és Zs. Antal r. hadnagy rádióan értesíti a rendszabály elhelyezését (*így hívták a bűnözők a poloskatelepítést*) és külső biztosítását végző csoportot.

3./A brigádok rádióforgalmi hívójeljei:

- a./ behatoló csoport: »Fecske«
- b./ külső biztosító: »Bagoly«
- c./ lakás biztosító: »Rakéta«

Zavaró körülmény esetén a biztosítók az alábbi hívást adják: »FECSKE! Repüljön a fészekbe.« A rádiókat csak indokolt esetben használjuk.”

Aláírások: F., D., M. István. Utóbbi kettő apám besúgóinak is tartója. Visinszkij elvtárától, a szovjet vér-

ügyésztől (nem csak a bírók voltak vérszomjasak) megtanulták, hogy: „a büntetőjog az osztályharc eszköze. A beismerő vallomás minden bizonyíték királynője.” Ha nem egy vagy közülünk, bűnös vagy. A többi bevallod verés, alvásmegvonás, tudatmódosító szerek stb. hatására.

„A biztosítási tervben szereplő két rendőrtiszt, F. László és Zs. Antal (Isten nyugosztalja őket, fiatalon meghaltak) a tanítványaim voltak az egyetemen. Persze nem erre tanítottam őket – írja mentorom. – Szinte ugyanez a gárda szorgoskodott az 1974. október 31-i biztosítási terv szerint, hogy az egyetemi tanári szobámba beszerelje »a rendszabályt«. Ezt működtették legerősebben, hiszen a hallgatóimmal itt konzultáltam, íróbarátaimat itt fogadtam, az innét származó lehallgatási szövegek a leggazdagabbak. Néha csak ezekből tudom rekonstruálni, hogy kivel, miről beszélgettem, és főleg azt, hogy mikor. Az emlékezés téved, de a III/V-1. osztály jól dokumentált, nem tévedett.” (*Az egyetemi szobájában poloskafelújítást végző ártótisztek egyike az a B. Viktor volt, akinek a nevével ez a dolgozat kezdődik. Lásd ott, ha akarod. (←) Ismerhette a járást egyetemi éveiből, akár Zs.*)

Mesteremnek az a gátlástalanság fáj a legjobban, amikor gyerekeitől az osztályfőnökkel, tanár feleségétől az igazgatóval tervezték ellopítani a lakáskulcsukat. Végül, maga se tudta, hogyan, de beépítették a poloskát. (*Vette a mi kettőnk beszélgetéseit is. A tanárának pedig igazat mond az ember.*) Ma is megvan egy ledőlt könyvespolc könyvhalmaza alatt. De talán már nem működik.

Ilia tanár úr írja azt is:

„Azon csodálkozom, hogy 1957 szeptemberében már egy Sziklai álnevű titkos megbízott (aki egyetemi oktató volt) jelentett rólam, az éppen végzős tanítványáról, és 1989-ig váltakozó intenzitással készültek rólam besúgói jelentések, lejáratai tervek, lehallgatókészülékek beszerelési ötletei, a jelentők és megfigyelők eligazításának, feladatuk meghatározásának munkatervei, összefoglaló jelentések, átiratok, az ország különböző részein működő rendőrségi szervek összehangolt tevékenységeinek dokumentumai, hogy az ott élő barátaimat, tanítványaimat hasonló végzettségűnek vessék alá. A fő vád az volt, hogy a külföldi magyarság sorsával, irodalmával foglalkoztam, egyetemen erről előadásokat tartottam, tanítványaimat erre oktattam, őket hasonló munkára neveltem, végzésük után segítettem elhelyezkedésükben,

nem szűnő levelezéssel próbáltam a különböző országokban létező magyar irodalom egymásról való tudását segíteni. Külön bűnöm volt, hogy a Tiszatáj című folyóiratot ennek a törekvésnek a szolgálatába állítottam. (Ebbe a törekvésembe bele is buktam 1975-ben, amikor meg kellett válnom a laptól.) A megkapott iratokban mindez le van öntve a nacionalizmus szószáival, az is nacionalizmus, ha könyvet küldök kinti magyar íróknak, előadást tartok Kányádi Sándorról, és az is, ha Marin Sorescutól közlök fordítást a Tiszatájban. *(Bukarestben, kérésre találkoztam vele az írók házában éttermében, amikor a két ország közti kulturális csereegyezmény keretében '76-ban Romániában – főleg Erdélyben – jártam. Több órán át, nagyon jól beszélgettünk.)* (...) Bűn, ha a nyugati magyarsággal kapcsolatot tartok, hiszen ők ellenségesek voltak államunkkal (de az államunk csöndben kihasználta az ő áldozatos munkájukat, hogy a magyarság jó hírét mindenütt gazdagították), bűn, ha a gyulai versfesztiválra összeállítás készítek az ún. külföldi magyar irodalomból, s a versek az anyanyelv, a szülőföld iránti ragaszkodást fejezik ki. Még azt is fölrották, hogy a szegedi főiskolai román tanszék hallgatójának segíték a modern román irodalom egyik képviselőjével kapcsolatot teremteni, mert ilyen témából szakdolgozik.” *(Ő a Baba nevű, hm, hölgyismerősöm volt.)*

A tanárom ellen indított „operatív intézkedési” terv sok módszere közül az egyik legördögibb:

„Elszigetelése, lejárátása, az egyetemi hallgatók befolyásolásának korlátozása, valamint a bizalmas nyomozás budapesti célszemélyeitől való leválasztása, esetleges operatív célra való felhasználása érdekében az alábbi intézkedések végrehajtását tervezzük:

Dr. Ilia Mihály tudományos munkáját elhanyagolja, s így felszabaduló idejét ellenséges tevékenységgel összefüggő ügyek intézésére fordítja. 1975-ben készült minősítésében dr. Cs. István tanszékvezető egyetemi tanár megállapította, hogy kandidátusi disszertációja elkészítésében lemaradás van, azt azóta sem pótolta. Az MSZMP megyei és egyetemi pártbizottságai útján odahatunk, hogy Cs. elvtárs kötelezze a célszemélyt a disszertáció rövid határidőn belüli elkészítésére. Ennek érdekében tiltsa meg a kötelező oktatói munkája mellett meghirdetett speciális kollégium (»A külföldi magyar irodalom kérdései«) beindítását. Korlátozza oktatói munkájával össze nem függő utazásait, nyilvános szerepléseit. Érje el, hogy a célszemélyt teljesen lekösse szakmai munkája, ne maradjon ideje és lehető-

sege más irányú és jellegű tevékenységének további folytatására, a hallgatók ellenséges befolyásolására.”

Ilia tanár úr a szegedi paprikagyárban vállalt éjszakai munkát, hogy a levelezését, amely Szeged egyik kincse már most, fenn tudja tartani, miközben Kolozsvárt (huszonkét kapcsolatát tartották számon) azt terjesztették róla, hogy az általa küldött könyvekért stb. valaki pénzelt. Állítólagos erdélyi író által írt levélben szólították föl (mint dagályos stílusából rájött, tanítványa írta, F.), hogy hagyja abba. A szervek minden eshetőségre gondoltak, mindig.

„Amennyiben a levél nem éri el célját – folytatódik az ördögi ármány kitervelése –, s az erre alapozott kombinációs lépéseink is hatástalanok maradnak, javasoljuk »anyagi támogatásának« megszervezését. Névtelen levélben – a nyugati emigráció terminológiájában fogalmazva – tájékoztatjuk: ismerjük a »szét-szórt magyarság« ügyéért folytatott »hazafias«, jelentős anyagi áldozatokat is követelő tevékenységét. Azonos törekvésű személyek úgy döntöttek, hogy e munkájában anyagilag támogatják.

A levél elküldésével egy időben nagyobb pénzeszeget juttatunk címére. A kombináció várható eredménye:

Dr. Ilia Mihály az anyagi támogatást elfogadja, és megkezdí kapcsolatai ellátását nagyobb tételben könyvekkel, folyóiratokkal, több hozzá beutazó személyt lát vendégül. Aktivizálódása további lehetőséget biztosít számunkra anyagi támogatásának elhíresztelésére, s így lehetővé válik lejárátása, elszigetelése. (...)

A körülményeket elemezve a felsőbb pártszervekhez vagy közvetlenül a BM-hez fordul, bejelenti a történeteket, hogy fedezze, tisztázza személyét. A közvetlen kapcsolatba kerülés lehetőséget teremt operatív célból történő felhasználására, ellenkező esetben teljes elszigetelésére.

Amennyiben a »támogatására« kapott összeget saját céljára használja fel, »a pénzt küldő személyek« nevezett kapcsolataihoz küldött levelekben leleplezhetik, lejárathatják, az anyagi támogatást megszüntethetik.

A kombináció végrehajtására, valamennyi várható lépésnek ellensúlyozására, operatív célokra történő felhasználására külön tervet dolgozunk ki.”

Aláírás. Egy volt tanítvány. A hálás fajta. Aztán M. István ales és Dr. K. Miklós aláírása, mint az apámról készült terveken, jelentéseken.

„Az első névtelen levelet meg is kaptam annak rendje szerint, ahogy a szervek eltervezték. Nem volt

egészen névtelen levél, mert a borítékra a hitelesség látszatáért ráírták géppel: Kolozsvári Bálint. A levél stílusa, dagályos hivatalossága, szólamai nem hagytak kétséget bennem, hogy kinek a provokációjáról van szó. Nem tagadom persze, hogy elkedvetlenített. A további kombinációkról csak ebből a hivataltól megkapott iratból tudok. Úgy látszik, hogy erről letettek, a pénzt nem rám költötték, hanem arra a harminckilenc besúgóra, akiket körülöttem mozgattak, beszámoltattak, és újabb föladatakkal láttak el. Ez az anyag sem vidámító olvasmány, és különösen szomorú egy névben fölismerni az egykori barátot, tanítványt. Sajnos, a többségüket felismerem, kiderítettem.

Aki ezt az egész akciót mozgatta, a Kolozsvári Bálint nevében írott levelet megfogalmazta, dr. F. László a hallgatóm volt, Tamás Attila kollégámnál doktorált Kassák Lajos munkásságából. Jól ismert engem. Mindig mondom a hallgatóimnak, az élet abszurd, nem az irodalom.”

„A Subások fedőnevű csoport, amely ellen nyomozás folyt, előbb ezekből állt: Csoóri Sándor, Kiss Ferenc, Für Lajos, Ilia Mihály. Azután szorgosan bevarrtak mindenkit ebbe a Subások csoportba, aki velem kapcsolatba került, még egykori tanáraitam, valamint Bálint Sándort és Péter Lászlót is.”

Ilia „felső kapcsolataiként” Kiss Ferencet, Csoóri Sándort, Czine Mihályt tartották nyilván. Többek közt. A tanítványok, kinevelt káderek (*kádertartalék – az egyik legszebb elvtársi szó*) sora: Baka István, Zalán Tibor, Ambrus Lajos, Csapody Miklós, Duró Győző, Füzi László, Lengyel András. A „bizalmát élvező, már valamilyen pozícióban lévő kapcsolatok” élén Péter László szegedi hely- és irodalomtörténész neve állt. A harmadik legtöbb besúgója Szegeden – tippnél több – neki lehetett. *Az én besúgóim* (Szeged, Belvedere Meridionale, 2007) című munkájában fölfedte a totális titkot. Ami a politikai rendőrség folyamatos bűnözése volt a pártállamban, és nem más. Az ő sorsa már csendőr apjával eldőlt.

Az épp százöt évvel született Bálint Sándor professzort 1980 májusában autó gázolta el Budán, a Széna térnél, így ő már nem szerepelt azok listáján, akik Ilia tanár úr bizalmasainak tartott a szerv. Néhány nevet említek csak: Lezsák Sándor, Pete György, Péntek Imre, Görömbei András, Veress Miklós, Vekérdi László. Igen, ők a bizalmát élvezték valóban. De ennél sokkal többen. Mesterm legelőbbre az egyetemi munkáját tartotta. Ő nyitott volt. A téglákat és a jövődörtörtisztjeiket is becsületre, helytállásra, a magyar irodalom szeretetére tanította.

Miközben Aczél György (Appel Henrik) elvtárs, a kor mindenható kultúrcézárja, akinek legalább Radnóti Miklós volt a keresztapja 1944-ben, és még olvasott sokat, évenként magához hívatta mestermet, és általa üzengetett, főleg a népieknek, pedig Ilia tanár úr nemcsak velük, de minden igazán tehetséges tollforgatóval határainkon innen és túl tartotta a kapcsolatot. Egyszer még egy minisztériumi főosztályt is felajánlott neki. De tanárunk ekkor is óvatos volt. Maradt. Nem tud-

ták elvágni a gyökerektől. Nem tudták, hogy egy tápainak már Szeged is messze van.

(Hogy engem is érjen meglepetés, e nemszeretem dolgozat zárásakor: 94. évében járó anyácskám mondta tegnap a telefonban, hogy apám legármányosabb barátja = besúgója, „Tisza”, dr. Németh István főiskolai földrajz docens, jó magyar ember valójában öngyilkos lett. A házuk helyére húzott postapalota tetejéről vetette le magát. Nem szívroham végzett vele, mint én gondoltam. Honnan tudod, kérdem. És akkor anyám kimondta egy embernek az igazi nevét, akit szintén besúgásra kényszerítettek, mert a szegedi szabadkőművesek vezetője volt, „Makai Péter” fedőnéven. Az egyetlen volt, akiről apám még életében tudta: használják.)

Hát így. Ilyenek voltak. Mi meg nem tudtunk rólok. Nincs az a titkos dolog, amit az idő ki nem forog.

Mátyás-emlékműterv részlete, Az erő allegóriája, 1842–43